

سرگذشت «غزل» تا عصر حافظ

سید اکبر هاشمی پور

اما آن چه مانده حد میان غزل مستقل و تغزل ابتدای قصاید می باشد. محققین، شهید بلخی را اولین شاعر غزلسرای پیش از رودکی دانسته اند.

مرا به جان تو سوگند و صعب سوگندی
که هرگز تو نگردم، نه بشنوم پندی
دهند پندم و من هیچ پند نپذیرم
که پند سود ندارد به جای سوگندی

یا «عبوری» شاعر معاصر سلطان محمود غزنوی، اولین شاعری است که غزل را در قالب مثنوی و با مضامین خاص غزل در این دوره سروده است:

ایا پر هنر راد و دانا طیب
یکی چاره کن بر فراق حبیب
که از هجر آن سرو سپهمن صنم
گدازنده ام همچو زرین قضیب
کرا عشق و هجران بهم یار گنبت
شود جانش با مرگ بی شک قریب

در دیوان رودکی نیز چند غزل دیده می شود که به مشخصات غزل بسیار نزدیک است:

قسم بر آن دل آهن خورم که از سختی
هزار طرح نهاده ستم خار را
که از تو هیچ مروت طمع نمی دارم
که کس ندید زستگین دلان مدارا را
چو رودکی اگر به غلامی قبول کنی
به بندگی بسندد هزار دارا را

پس از رودکی می توان به غزل گویان متعددی مانند کسایی مروری، معروفی، دقیقی در زمان ساهمانی اشاره نمود. بنابراین ابتدای غزل را باید اوایل قرن ششم هجری با ظهور «سنایی» و به دلیل رواج طریقت «صوفی» دانست. در این دوره غزل جایگاه خویش را در بین شاعران به درستی باز کرد که موضوع آن بیان احساسات و عواطف، بیان زیبایی ها و کمال عشق و زین شکایت از هجران و ناکامی هاست. سنایی غزنوی را باید «پیشگامان» غزل نو پای فارسی محسوب داشت. او سبک ها و شیوه غزل گویی را ابتاع نمود و شاعران بعدی نیز از او پیروی نمودند. او معانی ابتاع نمود را به طور گسترده ای در غزل وارد می نماید و معشوق مقام و مرتبه ای آسانی می یابد و از معشوق بازاری و زمینی تیزلالت قصاید، فاصله می گیرد.

نیست بی دیدار تو در دل شکبای مرا
نیست بی گفتار تو در دل توانای مرا
عشق تو هر شب بر انگیزد ز جام رستخیز
چون تو یگریزی و یگداری به تنهایی مرا
کرد معزولم زمانه گاه دانایی و عقل

«غزل» در لغت به معنی «از عشق سخن گفتن» است و حوزه سخن سرایی ادبیات فارسی محسوب می شود زیرا غزل ظرفیتی بزمی دانسته و در بیان احساسات و کیفیات درونی گوینده است و شاعر لاجرم در آن نسبت به دیگر انواع اشعار فارسی کلماتی جلا یافته و از سویی خوش آهنگ و لطیف و می گردید. از نظر صورت تعداد ابیات آن را هفت تا سیزده بیت دانسته و تمام مصراع های زوج، هم قافیه اند. شاعر در آخرین بیت غزل نام شمری و یا «مخلص» خویش را می آورد. مضامین غزل بر محور «معتشوق» دور می زند که البته گاهی زمینی است اما زنون و پست نیست. زمانی نیز عرفانی و آسمانی و یقین معشوق ذات خداست. گاهی مضمون و مسترکات هر دو معشوق در هم می آمیزد و هر بیت غزل به آرایه ادبی آراسته و مثنوی هم عارفانه و هم عاشقانه به مخاطب اتقا می نماید اما درباره منشأ و مبدا غزل نظریات چندی ابراز شده است:

شمس قیس زاری، صاحب تذکره «المعجم» بر این عقیده است که غزل در قدیم سر اوزان رباعی متکی بود و با لحن خوش و با سار و آواز می خواندند که «سبب» می نامیدند. حافظ شیرازی می فرماید:

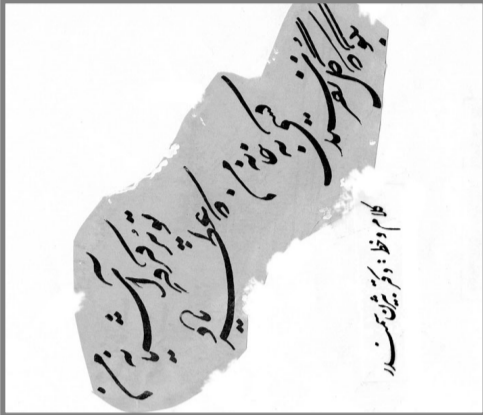
به صحرا رو که از دامن غبار غم بپشتانی
به گلزار ای کز بلبل غزل گفتن بیاموزی

رودکی، هم این گونه اشعار تغزلی را با آواز خوش و چنگ و دف در محافل امیر نصر سامانی می خوانده است:

بوی جوی مولیان آید همی
یاد یار مهربان آید همی
رود آموی و درشتی های آن
زیر پالیم پر نیان آید همی

به هر تقدیر، غزل فارسی نمونه کامل شعر و همچنین بر گرفته از فرهنگ و تمدن مردم ایران می باشد زیرا معانی لطیف و احساس ظریف عرفان اسلام و اندیشه قوم ایرانی در آن متجلی و از جهت بناغ و آرایه های ادبی نیز از بهترین صناعات لفظی و آرایه معنوی بهره گیری شده است به طوری که یک غزل فاخر فارسی از جهت کاربرد احساس و عاطفه، صنایع ادبی، لغات صیقلی، مضامین بلند عاشقانه و عارفانه در مراتب والایی قرار دارد.

غزل فارسی در قرن پنجم هجری و بنا به پیروی از اشعار غنایی و به عنوان نوع مستقلی از قصاید مدحی جدا شد. زیرا پیش از این دوره به جهت آماده سازی ذهن و توجه «مصدق» از مدایح گویی، در ابتدای قصاید مضامینی با موضوعات عشقی، توصیف طبیعت و جوانی با نام «تغزل» می آوردند. از شاعران قرن پنجم البته غزلیات مستقل چندانی باقی نمانده است

آثار موسیقی (ترانه)
ترانه های گل سنگ، مگه نه، نسروزز آمد، پرندۀ مهاجر، شب شب شعر و شوره، عشق شرقی، پزندوش، چتر عشق را اجزای موسیقی فولکلور.

ترانه های شیرازی
«راه شیراز برای تو دوره»، با اجرای نوازگان و خوانندگان بومی شیراز، «دم شاهچراغ زیر چلچراغ وعده کردی»، به اضافه اشعار پراکنده گویاکون در شیوه غزل، آواز مدرن چهار یاره.

مثنوی رباعی و دوبیتی که به وسیله مطبوعات و رادیو تلویزیون منتشر شده و هنوز به صورت کتاب تدوین نشده است. چهار سال سردبیری مجله فرهنگی و هنری «هنر و مردم» از انتشارات فارسی) از دانشگاه شیراز در همان شهر گذرانده وزارت فرهنگ و هنر، ترجمه های پراکنده درباره آثار و احوال بزرگان هنر ایران و جهان در نشریه‌های فرهنگی و آثار پراکنده در زمینه خط و خوشنویسی و نقاشی و طراحی.

جاده ها

جاده ها، آن مرز جویباران کجاست؟
خکله خویان کجاست؟
سرزمین آشنایان، دوستان، یاران کجاست؟
جاده‌ها نزد عزیزانم برید.

پیش یازانم برید
جاده‌ها، این ره به پایان می رسد؟
پیش یازان می رسد؟
جاده‌ها، ای جاده های بیکران
خسته ام فرسنگ ها را کم کنيد
آسمان ها، ابر در دروازه عالم کنيد
چموچوها- باز پروازی به خاک جم کنيد
راه را کوتاه کنيد و پیش یازانم برید
جاده‌ها، آن مرز جویباران کجاست؟
جاده‌ها، راه من جبران کجاست؟
جاده‌ها راهی که غربت می رسد، پایان کجاست؟

جاده‌ها، ای جاده‌ها
ایران کجاست؟
راه را کوتاه کنيد و
سوی ایرانم برید

می شله کی بوتیمه
می گله که بریمه
می شله کی بوتیمه؟
گله تو، تو، تو قلبم
قله ی نمی ریمه

افسوس که سبزه‌ی چکور با نمکم رفت!!!

بیژن سمندر شاعری که شعر شیرازی را رنگی دیگر زد

امیر همايون يزدان پور

مترجم و موسیقیدان درباره خود می گوید: نگاشتن شاسنامه زندگی شاعر در تاریخ ادبیات مدون مطلوب ما و حفظ آقام سال تولد سبب و خانواده شاعر هر عصر نزد برخی می آید و هر کس این ارقام و تواریخ را بیشتر بلدان ادیب تر محسوب می شود در حالی که زندگی‌نامه هر هنرمند همان آثار اوست و این کارنامه هنری و فرهنگی شاعر است که باید مایه شناخت و ارزیابی وی قرار گیرد.
پا این توضیح کوتاه انشازاتی گذارم به زندگی‌نامه هنری و فرهنگی خود می نمایم:

در خاک دامنگیر شیراز به دنیا آمده ام دوران کودکی و تحصیلات دبستانی، دبیرستانی و دانشگاهی را تا اخذ لیسانس (زبان و ادبیات فارسی) از دانشگاه شیراز در همان شهر گذرانده و دیپلمه تحصیلات عالی را در وانستگن در رشته معماری و سپس دکتری ار فرهنگ خاورمیانه به پایان رساندم.

در جوار تحصیل و سپس مشاغل اداری همیشه و همه حال با موسیقی و ادبیات و خط و نقاشی مانوس و مأنوف بوده ام. نواختن تار و سه تار را از کودکی شروع کردم سپس با خط و نقاشی و شعر و نویسندگی، ترجمه و تحقیق در فرهنگ مردم شیراز همه لحظات عمرم را سرشار کرده ام و آثار زیر حاصل این لحظات است:

آثار ادبی و فرهنگ
پرنسوش (مجموعه شعر)
شعر شیراز (مجموعه شعر به لهجه شیرازی با نیت واژه ها، تلفظ و تفسیر ریشه های انوی آن ها)
شعر شهر (مجموعه شعر به لهجه شیرازی با نیت واژه ها و تفسیر لغات)
میکن شعر (کتاب شعرهای انگلیسی و فارسی)
چاپ آمریکا، شعرک های ژاپنی (ترجمه)
با مقدمه ای پیرامون تاریخ ادبیات زاین (آمده چاپ)، تراک (مجموعه ۱۲۰ دوبیتی)
آماده.

آثار مهنی
سرود مهرگان (با آهنگ و رهبری حشمت ا..، مستحقری رهبر از کستر سمفونیک ایران)، سرود روز پسر (با آهنگ و هنری حشمت ا..، مستحقری)، سرود بین المللی جمهوری پیشاهنگی (انگلیسی و فارسی) (سرای اجتماع بین المللی پیش اشکال جهان.

آثار موسیقی (کنجوازی)
آلبوم تار (صفحه ۲۳ دور)، آلبوم شعر و آواز موسیقی (صفحه ۳۳ دور)، صدای شاعر (کاست)
غزل های شیرازی) با تار و سه تار شاعر (تولید تهران)، موسیقی متن اشعار حافظ (سه تار سولو).

مترجم و موسیقیدان درباره خود می گوید: نگاشتن شاسنامه زندگی شاعر در تاریخ ادبیات مدون مطلوب ما و حفظ آقام سال تولد سبب و خانواده شاعر هر عصر نزد برخی می آید و هر کس این ارقام و تواریخ را بیشتر بلدان ادیب تر محسوب می شود در حالی که زندگی‌نامه هر هنرمند همان آثار اوست و این کارنامه هنری و فرهنگی شاعر است که باید مایه شناخت و ارزیابی وی قرار گیرد.
پا این توضیح کوتاه انشازاتی گذارم به زندگی‌نامه هنری و فرهنگی خود می نمایم:

در خاک دامنگیر شیراز به دنیا آمده ام دوران کودکی و تحصیلات دبستانی، دبیرستانی و دانشگاهی را تا اخذ لیسانس (زبان و ادبیات فارسی) از دانشگاه شیراز در همان شهر گذرانده و دیپلمه تحصیلات عالی را در وانستگن در رشته معماری و سپس دکتری ار فرهنگ خاورمیانه به پایان رساندم.

در جوار تحصیل و سپس مشاغل اداری همیشه و همه حال با موسیقی و ادبیات و خط و نقاشی مانوس و مأنوف بوده ام. نواختن تار و سه تار را از کودکی شروع کردم سپس با خط و نقاشی و شعر و نویسندگی، ترجمه و تحقیق در فرهنگ مردم شیراز همه لحظات عمرم را سرشار کرده ام و آثار زیر حاصل این لحظات است:

آثار ادبی و فرهنگ
پرنسوش (مجموعه شعر)
شعر شیراز (مجموعه شعر به لهجه شیرازی با نیت واژه ها، تلفظ و تفسیر ریشه های انوی آن ها)
شعر شهر (مجموعه شعر به لهجه شیرازی با نیت واژه ها و تفسیر لغات)
میکن شعر (کتاب شعرهای انگلیسی و فارسی)
چاپ آمریکا، شعرک های ژاپنی (ترجمه)
با مقدمه ای پیرامون تاریخ ادبیات زاین (آمده چاپ)، تراک (مجموعه ۱۲۰ دوبیتی)
آماده.

آثار مهنی
سرود مهرگان (با آهنگ و رهبری حشمت ا..، مستحقری رهبر از کستر سمفونیک ایران)، سرود روز پسر (با آهنگ و هنری حشمت ا..، مستحقری)، سرود بین المللی جمهوری پیشاهنگی (انگلیسی و فارسی) (سرای اجتماع بین المللی پیش اشکال جهان.

آثار موسیقی (کنجوازی)
آلبوم تار (صفحه ۲۳ دور)، آلبوم شعر و آواز موسیقی (صفحه ۳۳ دور)، صدای شاعر (کاست)
غزل های شیرازی) با تار و سه تار شاعر (تولید تهران)، موسیقی متن اشعار حافظ (سه تار سولو).